

PIOTR JASKÓŁA

Uniwersytet Opolski, Wydział Teologiczny

<https://orcid.org/0000-0002-5387-6669>

Paweł Matwiejczuk, *Melanchtoniana polonica. Korespondencja Filipa Melanchtona z Polakami*, Berlin: Centrum Badań Historycznych PAN w Berlinie – Warszawa: Muzeum Historii Polski w Warszawie 2022, 368 s., ISBN 978-83-65248-73-2; ISBN [ebook] 978-83-65248-74-9

Filip Melanchton, drugi filar wittenberskiej reformacji, zawsze pozostawał w cieniu Marcina Lutra, a kiedy z tego cienia wychodził, to niekoniecznie w korzystnym dla siebie świetle. Przez wieki same środowiska luterzańskie zarzucały mu zbytnią ugodowość, wolę czy skłonność do kompromisu nie tylko z przeciwnikami z Kościoła rzymskokatolickiego, ale co gorsze – wydawało się to zwłaszcza radykalnym obrońcom dziedzictwa Lutra – z drugim skrzydłem reformacji, z zwinglianami i kalwinistami. Melanchton miłował pokój, był irenikiem, oparciem jego światopoglądu był erazmiański humanizm. Postawa kompromisu sprawiła, że przez niego zredagowane w 1530 r. *Wyznanie Augsburskie (Confessio Augustana)* jednoczy po dziś dzień Kościoły ewangelickie w całym świecie. Postawa otwartości na dialog pozwala widzieć w Melanchtonie „Ojca ekumenii”, co zwłaszcza współcześnie dodatkowo nobilituje jego postać i pozwala na nowo odkrywać jego zasługi.

Nie tylko *Confessio Augustana*, ale także inne prace teologiczne Melanchtona uzyskały status ksiąg wyznaniowych i w dużej mierze ukształtowały oblicze luteranizmu. O prawdziwie humanistycznych horyzontach tego reformatora świadczą także jego liczne komentarze biblijne, dzieła z zakresu filozofii, geografii, prawa, retoryki czy historii. Był również wydawcą, tłumaczem i komentatorem starożytnych autorów greckich i łacińskich, przygotował wiele cenionych podręczników dla studentów.

Ponad jedna trzecia z 28 tomów spuścizny literackiej Melanchtona, zawartej w serii wydawniczej *Corpus Reformatorum*, stanowią listy. Zachowało ich się ponad 9500. Adresowane były do przeszło 500 miejscowości w Europie. Melanchton korespondował nawet z królami Francji i Anglii, czy dożami z Wenecji. Spora część listów skierowana była do Polaków. Oprócz listów, które Karl

G. Bretschneider włączył do pierwszego wydania *Corpus Reformatorum*, pojawiały się wciąż nowe, nieznanе dotąd listy skierowane do Polaków. W okresie do I wojny światowej zasługi w ich odkryciu mają B. Willkomma, T. Wotschke, W. Kętrzyński i T. Wierzbowski. W odrodzonej Rzeczypospolitej intelektualne dziedzictwo Melanchtona stało się przedmiotem zainteresowań „Towarzystwa do Badań Dziejów Reformacji w Polsce”. Wydane przez członków Towarzystwa *Melanchtoniana polonica* mają dziś rangę źródeł historycznych, gdyż ich rękopisy czy pierwodruki zaginęły.

Chociaż już na pierwszym organizacyjnym posiedzeniu „Towarzystwa do Badań Reformacji w Polsce” w 1920 r. domagano się wydania korespondencji Melanchtona z Polakami, to jednak postulat ten doczekał się realizacji dopiero teraz dzięki pracy Pawła Matwiejczuka. Przygotował on do druku wszystkie dotąd znane polonica autorstwa Filipa Melanchtona. Są to w znacznej większości listy, ale także wstępy, dedykacje, epigram i epicedion. Praca zbiera i porządkuje wszystkie dotychczasowe wyniki autorskich badań, prezentując spuściznę niemieckiego reformatora, teologa, pedagoga i humanisty według klucza chronologiczno-osobowego. Aby przybliżyć czytelnikowi możliwość obcowania z epistolograficzną spuścizną Nauczyciela Niemiec, wszystkie źródła łacińskie oraz jedno greckie i jedno niemieckie zostały przetłumaczone na język polski. Jak pisze autor w *Zakończeniu*: „Jego kontakty z Polakami miały bardzo szeroki społeczny przekrój. *Praeceptor Germaniae* pisał listy do dwóch ostatnich Jagiellonów, korespondował z czterema biskupami, z możnowładcami koronnymi, jak Górkowie czy Tarnowski, oraz litewskimi: Gasztołdem i Radziwiłłem «Czarnym». Adresatami jego listów były intelektualne i duchowe elity polskiego renesansu jak Trzeciecki starszy, Krzycki czy Łaski młodszy, ale także liczni przedstawiciele polskiej szlachty, duchowieństwa oraz mieszczaństwo. Nie brakowało w działaniach Filipa Melanchtona pism skierowanych do zbiorowych adresatów, takich jak polska młodzież, rada miejska Gdańska czy polscy możnowładcy” (s. 346).

Chociaż opracowanie nie jest książką biograficzną, to są w niej informacje o życiu reformatora, które służą lepszemu poznaniu i rozumieniu źródeł. Pozostawione przez Filipa Melanchtona listy oraz inne pisma wiele mówią o jego przyjaźni i wielkiej życzliwości, jakie żywił wobec Polaków. Była to relacja serdeczna, pełna troski o ludzi i sprawy Kościoła. Poznanie źródeł narysowanych ręką reformatora pozwala po 500 latach lepiej poznać Filipa Melanchtona.

Dzięki naukowej intuicji i wprost tytanicznej pracy Pawła Matwiejczuka Melanchton zostaje na nowo odkryty dla świata polskich historyków oraz teologów jako postać barwna, fascynująca, wyjątkowa. Wydany drukiem tom, jak i dotychczasowy dorobek naukowy Matwiejczuka – uwzględniający jego opracowania

myśli Melanchtona w różnych artykułach i rozprawie doktorskiej – pozwalają na śmiało stwierdzenie, że jest on aktualnie najlepszym w Polsce znawcą tekstów tego wielkiego reformatora, uznawanego nie tylko za „Nauczyciela Niemiec”, ale także Polaków i całej renesansowej Europy.

Opracowanie *Melanchtoniana polonica* jest znaczącym przyczynkiem w historycznych badaniach nad reformacją w Europie i Polsce. Posłuży ono głębszemu poznaniu teologii protestanckiej. Publikacja źródłowych tekstów może wnieść sporo inspirujących myśli i działań w polskim środowisku historycznym, teologicznym i ekumenicznym.